

Možnosti riešenia nastupujúcej krízy dôchodkových systémov¹

Michal HORVÁTH*

Prognózy demografického vývoja obyvateľstva na Slovensku, podobne ako v iných európsky krajinách, neveštia pre dôchodkové systémy nič dobré. Zvyšujúci sa podiel vyšších vekových skupín, a naopak znižujúca sa pôrodnosť vytvárajú zvýšený tlak na krytie finančných nárokov poproduktívnej časti obyvateľstva. Správy, ktoré sa objavili nedávno v tlači v súvislosti s konaním Okrúhleho stola v Londýne, už otvorene hovoria o časovanej dôchodkovej bombe, ktorá tiká v EÚ. Podľa účastníkov diskusie je ohrozená kvalita života 377 miliónov ľudí a zdroje, ktoré sú každoročne potrebné na riešenie problémov dôchodkových systémov, môžu dosiahnuť sumu až pol bilióna eur. Slovensko v tomto smere nezaostáva. Aj napriek tomu, že priemerné príjmy dôchodcov dnes predstavujú len asi 40 % priemernej mzdy, ďalší vývoj bez zásadných systémových zmien by znamenal ďalší pokles.

Sotva niekto pochybuje, že v dôchodkovom zabezpečení je potrebné niečo zmeniť. Je ale posun zákonom stanoveného dôchodkového veku a vytvorenie povinnej kapitalizácie jediným účinným riešením smerujúcim k finančnej stabilite dôchodkového systému na Slovensku? Aké sú vôbec možnosti riešenia nastupujúcej krízy dôchodkových systémov?

Napriek tomu, že vo vyspelej Európe sa oficiálny dôchodkový vek v posledných desaťročiach posúval neraz až k hranici 65 rokov, vývoj skutočného veku odchodu do dôchodku bol paradoxne charakterizovaný úplne opačným trendom. Spoločnou črtou pre krajiny západnej Európy sa tak stalo faktické znižovanie odchodu veku do dôchodku. Je to spôsobené najmä tlakmi na trhu práce a pri kolektívnom vyjednávaní, ktoré priniesli celú škálu alternatív predčasného odchodu do dôchodku.

Ani systém povinnej kapitalizácie nie je imúnny proti starnutiu populácie a sám osebe nemôže byť riešením na dosiahnutie stability dôchodkového systému v SR. V priebežnom systéme sa znižovanie počtu prispievateľov prejaví buď klesajúcou úrovňou výšky dôchodkov, alebo pri sľube zachovania určitej úrovne dôchodkov vo zvyšujúcej sa odvodovej povinnosti. V systéme povinnej kapitalizácie

* Ing. Michal HORVÁTH, CSc., Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Špitálska 4, 816 43 Bratislava 1

¹ Z referátu predneseného na seminári poskytol M. Horváth redakcii Ekonomického časopisu len základné tézy.

bude tento proces starnutia populácie síce menej viditeľný, ale aj tak nastane. Ako? Vieme, že generácie nie sú rovnako početné. Znamená to, že naakumulované aktíva početnejšej generácie dôchodcov nebude možné predať v požadovanej výške; na trhu sa teda stretne vysoká ponuka aktív dôchodcov s nízkym dopytom menej početnej produktívnej generácie. Výsledkom bude znižovanie reálnej hodnoty finančných aktív.

Ak teda posun zákonom stanoveného dôchodkového veku a vytvorenie systému povinnej kapitalizácie nie sú jediným a samospasiteľným riešením, je namieste otázka, aké iné možnosti existujú?

Skúsenosti a postupy riešenia členských štátov Európskej únie nám môžu pomôcť efektívne zmierňovať negatívne účinky demografického vývoja na finančnú stabilitu nášho dôchodkového systému.

Zavedenie povinnej kapitalizácie, ako aj posun zákonom stanoveného dôchodkového veku môžu byť súčasťou iných efektívnych riešení. Môže to byť predovšetkým zvyšovanie počtu aktívnych osôb na trhu práce, tvorba rezerv pre demograficky nepriaznivé obdobia a znižovanie výdavkov verejných financií.

Zvyšiť mieru zamestnanosti u tých, ktorí sú momentálne nezamestnaní či neaktívni na trhu práce, sa javí ako jeden zo spôsobov ako vplývať na udržateľnosť dôchodkových systémov. Stratégia podpory rastu zamestnanosti vypracovaná Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR uvádza kroky, ktoré by mali prispieť k zvyšovaniu zamestnanosti v Slovenskej republike v nasledujúcich rokoch.

Sú to najmä: zníženie demotivačných účinkov daňového a odvodového zaťaženia; posilnenie motivácie jednotlivca nájsť a udržať si zamestnanie; spružnenie trhu práce; efektívnejšie zabezpečenie štátnej správy a služieb v oblasti trhu práce a sociálnych vecí; obmedzenie zneužívania sociálneho systému. Realizácia týchto krokov sa očakáva v priebehu rokov 2003 a 2004 prostredníctvom zmeny existujúcej legislatívy, reformy inštitúcií sociálneho systému a finančných opatrení.

V súčasnosti je na medzirezortnom pripomienkovom konaní nový návrh zákona o sociálnom poistení, ktorý ráta s postupným predlžovaním dôchodkového veku jednotne pre mužov a ženy na 62 rokov, a to rýchlou pol roka za každý rok. Navrhovaným zákonom sa zároveň umožní občanom skorší odchod do dôchodku za splnenia podmienky aspoň 10 rokov dôchodkového poistenia a podmienky, že suma predčasného starobného dôchodku bude vyššia ako 1,2 násobok životného minima. To znamená, že nárok na predčasný starobný dôchodok nebude podmienený splnením vekovej podmienky. Umožní sa aj poberanie dôchodku popri výkone zárobkovej činnosti, z ktorej sa platí poistné, čo sa premietne aj v spôsobe určovania výšky dôchodku.

Väčšina členských štátov Európskej únie ako nevyhnutný krok k dosiahnutiu finančnej stability dôchodkového systému zvažuje akumuláciu rezervných fondov, ktoré by mohli pomôcť zmierniť budúce zvýšené nároky dôchodkového systému. Mnohé z európskych krajín uvažujú o tvorbe rezerv, pričom filozofia ich financovania a výška týchto rezerv sa môže v jednotlivých krajinách meniť. Príkladom môže byť Írsko, ktoré sa rozhodlo prispievať do týchto rezerv vo výške 1 % z HDP ročne. Španielsko ako zdroj rezerv uvažuje odkladanie z vytvorených prebytkov v sociálnom systéme. Inou možnosťou tvorby rezerv je prevedenie časti povinných odvodov do súkromných kapitalizačných schém a vykrytie takto vzniknutých deficitov vo verejnom systéme prostredníctvom štátneho rozpočtu. Takýto prístup zvolili aj viaceré krajiny strednej a východnej Európy podľa vzoru Chile a ďalších krajín Južnej Ameriky.

Slovenská republika zvolila cestu zavedenia individuálnej kapitalizácie, vykonávanej súkromnými spoločnosťami. Podľa vládou SR schválenej *Koncepcie reformy dôchodkového zabezpečenia v SR* bude zamestnávateľ odvádzať za zamestnanca 10 % hrubej mzdy na osobný dôchodkový účet spravovaný dôchodkovou správcovskou spoločnosťou.